

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Here it is. A Nahuatl translation of European cosmology : context and contents of the Izcatqui manuscript in the Royal Tropical Institute, Amsterdam

Heijnen, I.

Citation

Heijnen, I. (2020, February 25). *Here it is. A Nahuatl translation of European cosmology : context and contents of the Izcatqui manuscript in the Royal Tropical Institute, Amsterdam*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/85719>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/85719>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/85719> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Heijnen, I.

Title: Here it is. A Nahuatl translation of European cosmology : context and contents of the Izcatqui manuscript in the Royal Tropical Institute, Amsterdam

Issue Date: 2020-02-25

Nederlandse Samenvatting

Hier is het. Een Nahuatl vertaling van Europese Kosmologie: Context en Inhoud van het Izcatqui Manuscript in het Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam.

Het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam (Tropenmuseum) bewaart een manuscript dat is geschreven in Mexico in de inheemse taal die men Nahuatl noemt. Deze handgeschreven tekst bevindt zich in Europa sinds de jaren '60 van de vorige eeuw en is een uniek manuscript in Nederland. Het is door weinigen bestudeerd en daarom is de inhoud hiervan enigmatisch. Het doel van dit onderzoek is daarom dan ook om de inhoud van deze tekst te begrijpen. Het manuscript bestaat uit 121 folio's en deze zijn geschreven door in totaal zes individuen. Deze werkten samen aan het manuscript in een enkele periode. Het manuscript is gedateerd op 14 oktober 1758 en zou toebehoren aan een *maestro* Felipe de Santiago tepetlatzin. Er is geen verdere contextuele informatie over wie de opdracht gaf om deze tekst samen te stellen of in zijn bezit had.

Het manuscript in zijn huidige vorm is gemaakt bijna 250 jaar nadat de Spanjaarden aankwamen op het vasteland van Mexico. Het proces van kolonisatie resulteerde in een doorlopende periode van discriminatie en bedreiging van en voor inheemse talen en gebruiken. In de achttiende eeuw waren de politieke, culturele en religieuze werkelijkheid voor een groot deel van de demografie van Mexico drastisch veranderd sinds de vroege zestiende eeuw, weliswaar in variërende snelheid, intensiteit en gewelddadigheid voor de lokale bevolking. Middels dit proefschrift zoem ik in op een specifiek moment in tijd gedurende deze geschiedenis. Het startpunt is 1758, en het uitgangspunt is waar deze zes individuen in geïnteresseerd waren. Koloniale documenten, zowel in het Spaans als in inheemse talen, laten ons toe om tastbare resultaten van de interactie tussen mensen van verschillende culturele achtergronden te interpreteren.

Het Izcatqui manuscript is een collectie aan een verscheidenheid van teksten van Spaanse en Latijnse bronnen die zijn vertaald naar het Nahuatl. De eerste tien folio's plaatsen de lezer vrijwel direct in een Katholieke wereld. Hoewel de inhoud van deze pagina's niet naar een directe brontekst is herleid, weten we wel dat de tekst afkomstig is van een pauselijke bul. Een dergelijke bul verleent aflatingen voor iedereen die gedoopt is binnen het Katholieke geloof. Deze pauselijke bul die als bron diende voor Izcatqui staat bekend als de Heilige Bul van de Heilige Kruistocht. Dergelijke bullen werden regelmatig uitgegeven en degene die voor Izcatqui werd vertaald werd uitgegeven tijdens de pausdom van Paus Gregorius de Dertiende. Door deze afgifte werden de kolonies ideologisch onderdeel van het Katholieke rijk. De lezer van Izcatqui wordt niet alleen geïnformeerd over de voordelen van het Katholieke geloof, maar wordt ook deelnemer hiervan doordat de tekst deze vraagt twee gebeden op te zeggen.

Het merendeel van de tekst is een vertaling van een Spaanse astrologische almanak of *reportorio de los tiempos* in het Spaans genaamd. Almanakken kennen een lange geschiedenis en gaan terug tot Babylonische tijden. Ze zijn overgenomen en aangepast door diverse culturen in het Mediterrane gebied in de eeuwen hierna. Deze almanakken bevatten informatie over de kalender, de seizoenen, landbouw, geneeskunde en astrologie. Uiteindelijk werden deze almanakken als boeken geprint in Spanje en andere landen die nu behoren tot Europa vanaf de laat vijftiende eeuw. Omdat er toen nog niet zoiets bestond als copyright, waren letterlijke kopieën van al gepubliceerde boeken ongelimiteerd. Hoewel sommige almanakken erg van elkaar verschilden, leken anderen juist ook letterlijk als kopie op elkaar. Na een vergelijking tussen het Nahuatl manuscript en diverse Spaanse almanakken is gebleken dat de makers

op zijn minst de werken van Andrés de Li [1529], Sancho de Salaya [1542 en 1554] en Ambrosio de Gante [1581] raadpleegden. Deze almanakken zijn gemaakt in naam van de orde van Sint Bernard. Deze orde is welbekend om zijn eigen stijl handschrift, stijl van initialen en de productie van manuscripten en boeken. Het eerste klooster van deze orde dat in Mexico is gebouwd stamt uit 1636 en vinden we terug in de hoofdstad van het land. Voor nu zijn er geen verdere aanwijzingen die zouden suggereren dat er een link bestaat tussen de bronteksten van Izcatqui en haar plaats van origine. Dit zou wel een mooie onderzoeksvraag zijn voor toekomstig onderzoek om zo meer te weten te komen over waar Izcatqui is gemaakt en door wie.

De derde brontekst die de samenstellers van Izcatqui raadpleegde is een praktische rekengids geschreven voor geestelijken. Met zo'n dergelijke gids konden zij berekenen op welke datums en wekdagen Katholieke feestdagen vielen. Deze datums konden zij vervolgens doorgeven aan de leden van de kerkelijke gemeente. Het manuscript noemt diverse methodes, of handige ezelbruggetjes, in de vorm van verzen en diagrammen.

De vierde brontekst is een verwerking van een medisch naslagwerk van de Griek Pédianus Dioscorides die leefde in de eerste eeuw na Christus. Hij reisde als arts voor het Romeinse leger en kwam zodoende in aanraking met vele lokale manieren van genezen. Hij registreerde maar liefst meer dan duizend recepten. Eeuwen later, in 1555, werd zijn werk vertaald naar het Spaans door Andrés de Laguna. The schrijvers van Izcatqui maakten zichzelf bekend met dit werk en gebruikten het voor hun eigen tekst.

De vier bronteksten die zijn geïdentificeerd kwamen samen in deze Nahuatl tekst. De vraag waar het manuscript zijn precieze oorsprong vond is niet beantwoord. De enige locatie waarvan we zeker weten dat het manuscript zich daar bevond voor de reis naar Nederland, is de stad Xalapa, in de staat Veracruz, Mexico. De tekst zelf geeft helaas ook geen aanwijzingen prijs op basis van het gebruik van grammatica of fonetische schrijfwijze. Deze kunnen kenmerkend zijn voor een bepaalde regio waar men Nahuatl sprak of spreekt. Helaas lijkt dat hier dus niet van toepassing te zijn.

Schrijven en lezen kon slechts een beperkte groep van de populatie in de achttiende eeuw. De individuen die Izcatqui samenstelden waren hoogopgeleid en bevonden zich in een religieuze en/of educatieve omgeving. Zij voelden een noodzaak om een tekst te creëren die zou worden gelezen door inheemse lezers. Niet alleen creëerden zij een tekst die gelezen zou worden door Nahua lezers, maar maakten zij ook een bewuste inspanning om de lezer een tekst te bieden die zij zouden begrijpen. Termen vanuit de Gregoriaanse kalender en astrologie zoals de namen van de sterrenbeelden werden vertaald in Nahuatl woorden die het dichtst bij de oorspronkelijke termen lagen. Ook werden bepaalde items met betrekking tot landbouw en ecologie uit de tekst gelaten die niet van toepassing zijn in Mexico of vervangen door voorbeelden die juist wél aanwezig zijn.

Izcatqui staat niet op zichzelf als manuscript. Het corpus tegenwoordig is niet groot, maar er zijn andere voorbeelden van vergelijkbare teksten die, in meer of mindere mate, vertalingen bevatten van vergelijkbare bronteksten met de almanak als belangrijkste. Deze teksten bestaan in een aantal inheemse talen en reiken in totaal over drie eeuwen heen.

Er zijn drie voorbeelden in Nahuatl. De vroegst bekende tekst is een handgeschreven toevoeging aan een gedrukte *Doctrina Cristiana* (catechismus) van Pedro de Gante uit 1553. De schrijver selecteerde doelbewust een aantal fragmenten en voegde deze samen om te komen tot een korte tekst die hij wilde presenteren aan de lezer. Hierin gaf hij de lezer informatie over landbouw activiteiten, geneeskunde en andere adviezen alsmede informatie over de sterrenbeelden. Net als bij Izcatqui, verving de schrijver ook hier een aantal ecologische items die onbekend waren voor een Nahua lezer en voegde alleen informatie toe die zou aanspreken. Het tweede voorbeeld vinden we terug in de *Codex Mexicanus*, een manuscript dat zowel Centraal Mexicaanse pictografie en een schrijfwijze in het voor ons bekende alfabet combineerde. Ook dit werk stamt uit de zestiende eeuw. Hier werden een reportorio geraadpleegd om zo informatie over de kalender, astrologie en geneeskunde, samen met afbeeldingen en tabellen te

presenteren. Het laatste voorbeeld, uit de zeventiende eeuw, is een manuscript dat bekend staat als Fonds Mexicain 381. Hierin vinden we een prachtig voorbeeld van een referentie in de tekst waaruit we kunnen opmaken dat het werk niet alleen door geleerden werd gelezen maar ook daadwerkelijk werd gebruikt tijdens een consultatie voor mensen die graag een vraag willen voorleggen in tijden van onduidelijkheid.

We vinden een ander voorbeeld van een verwijzing naar de almanak in de codex Huichapan, geschreven in de inheemse taal Otomí in de zeventiende eeuw. De referentie hier is echter minimaal, en lijkt alleen aanwezig te zijn vanwege de verwijzingen naar de Gregoriaanse kalender. Dit voorbeeld geeft echter wel aan dat het genre van de almanak ook voor een groep mensen die een andere inheemse taal spraken bekend was.

De laatste voorbeelden ondersteunen deze veronderstelling. Dit zijn drie teksten die behoren tot een belangrijke groep teksten van de Chilam Balam, geschreven in de achttiende en negentiende eeuw in Yucateeks Maya. Bij naam zijn deze bekend als de Chilam Balam van Kaua, Ixil en Chan Cah. Hierin treffen we de meeste pagina's aan met verwijzingen naar een Spaanse almanak. De Chilam Balam van Kaua en Chan Cah bevatten tevens een oud Arabisch verhaal over een slavin die op het punt staat te worden verkocht aan een Arabisch koning voor een, volgens hem, belachelijk hoog bedrag. Hij laat haar ondervragen door de wijste mannen uit zijn koninkrijk. Zij zal net zoveel waard zijn als de kennis die zij in pacht heeft. De slavin wint de ondervraging door onder andere een volwaardig verslag van de sterrenbeelden en kenmerken van personen geboren onder een sterrenbeeld op te sommen. Dit verslag komt rechtstreeks uit een almanak. Dit toont aan dat schrijvers van de Chilam Balam niet alleen de lezer wilde informeren over de inhoud van de almanak maar tevens dat de kennis hierover bovenaan de hiërarchie stond van wat men überhaupt als kennis verstond.

De schrijvers van Izcatqui creëerden een manuscript op een bepaald moment in de geschiedenis van koloniaal Mexico. Zij waren voorafgegaan aan 200 jaar van mensen die het continent binnen kwamen vanuit de Oude Wereld, hun voorouders die deels gedwongen werden om hun wereldbeeld te veranderen. Lokale manieren van tijdberekening en divinatie werden gezien als bijgelovig en over het algemeen verboden door de nieuwe koloniale macht. Tegelijkertijd maakten inheemse geleerden zichzelf bekend met de wetenschap en literatuur die van over de Atlantische Oceaan hun kant op waren gekomen. Het corpus van manuscripten dat de rijke informatie bevat uit een Spaanse almanak reikt zo wijd als het gebied van Centraal Mexico tot aan het schiereiland van Yucatán en tot wel drie eeuwen door de geschiedenis heen. Het lijkt redelijk aan te nemen dat de manuscripten die we tegenwoordig kennen slechts een klein deel is van wat er ooit circuleerde. Zoals Fonds Mexicain 381 aantoont, werden dit soort werken in de praktijk geconsulteerd voor personen die richting zoeken aan het leven. De Spaanse almanak vond haar nieuwe bestemming als lokaal aangepaste levensgids in koloniaal Mexico.